

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Стефанюк Галина Василівна

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для студентів Інституту історії і політології**

Івано-Франківськ

2012

УДК 930 (093)

ББК 63.2

С 79

Навчально-методичний посібник “**Історична географія**” для студентів Інституту історії і політології підготувала кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії і джерелознавства Стефанюк Галина Василівна.

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент

Марущенко Олександр Володимирович

кафедра історіографії і джерелознавства

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

кандидат географічних наук, доцент

Сливка Роман Радославович

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку

Вченою радою Інституту історії і політології

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

(протокол №8 від 20 квітня 2012 р.)

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Витяг з ОПП.....	10
Структурно-логічна схема (міжпредметні зв'язки) вивчення дисципліни «Історична географія».....	11
Тематичний план.....	12
Цілі і завдання навчальної дисципліни	13
Навчальна програма курсу	16
Семінарські заняття.....	21
Програмові вимоги.....	39
Комплексні кваліфікаційні завдання з курсу «Історична географія».....	41
Самостійна робота студентів.....	48
Структура самостійної роботи з курсу «Історична географія».....	51
Питання для самостійного опрацювання.....	52
Питання для самоконтролю знань по темах дисципліни.....	53
Індивідуальна навчальна робота зі студентами.....	56
Самостійна робота з картою.....	58
Тестові завдання для самоконтролю.....	59
Термінологічний словник.....	65
Рекомендована література.....	68

ВСТУП

Нормативний курс “Історична географія” має на меті дати можливість студентам спеціальності “Історія” краще орієнтуватися в історичному просторі за допомогою карт, які відображають стан суспільства на шляху його розвитку у взаємовпливі природи, людини і суспільства.

Історична географія закладає основи необхідного розуміння простору в житті суспільства, вміння користуватися і складати самому історичну карту з різних напрямів історичної діяльності: економіки, культури, політики тощо.

В основу курсу покладено історико-географічні проблеми історії України, пов’язані з різними епохами, з питаннями історії на карті світу.

В курсі визначені важливі історико-географічні поняття, необхідні для історичного процесу. Виклад матеріалу тісно пов’язаний з питаннями історичного часу, територіального і державного поділів, топоніміки, з основними курсами історії України та всесвітньої історії.

Програма розрахована на оволодіння певними теоретичними знаннями, методикою і практикою історико-географічних досліджень. Вона відображає події, пов’язані із значними політичними, економічними, демографічними, територіальними та іншими змінами в долі українських земель і творенні Української держави – незалежної і суверенної.

В даному, який викладається для студентів Інституту історії і політології.

Нормативний курс “Історична географія” читається для студентів спеціальності “Історія” у 3 семестрі (1 семестр другого року навчання) передбачає проведення 9 лекційних занять (18 годин) та 8 семінарських занять (16 годин), на самостійну роботу передбачається 20 годин (написання реферативних робіт, виконання індивідуальних завдань). Впродовж семестру здійснюється 4 форми контролю за навчанням студентів: 1) поточний контроль; 2) контрольна робота; 3) написання реферативної роботи; 4) колоквіум.

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій студентами є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставлення балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку. Форма і терміни семестрового контролю визначаються навчальним планом.

Семестровий контроль у формі заліку

Семестровий контроль у формі заліку передбачає, що підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається як сума оцінок за поточний контроль знань та результатів складання змістових модулів. Порядок та система оцінювання передбачається у робочій навчальній програмі дисципліни.

Максимальна кількість балів, яку можуть одержати студенти під час виконання різних видів робіт становить:

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4	Всього
Поточний контроль	Контрольна робота	Колоквіум	Реферативна робота	
20 балів	30 балів	35 балів	15 балів	100 балів

Для того, щоб одержати залік, студентам необхідно виконати всі види роботи і набрати не менше 50 балів. Якщо студент своєчасно не здав встановлених змістових модулів, він автоматично втрачає право на допуск до екзаменаційної сесії, окрім випадків, визначених Інститутом історії і політології.

Контрольна робота

Впродовж роботи над вивченням нормативних курсів передбачено проведення контрольних робіт. Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом за семестр з даної навчальної дисципліни.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 – теоретичних, 1 – практичне (на знання історичних джерел), 1 – знання термінів та 1 – знання хронології (або 2 тестових).

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі

Завдання	Кількість балів
Теоретичне	10 балів
Теоретичне	10 балів
Практичне	5 балів
знання термінів	3 бали
знання хронології (або 2 тести)	2 бали
Разом	30 балів

Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з навчальною літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді проведення колоквиуму (змістовий модуль №3) та написання реферату (змістовий модуль №4).

Критерії оцінювання колоквиуму

Критерії	Для заліку
Глибока, розгорнута відповідь	28-35 балів

Правильна стисла відповідь	21-27 балів
Поверхова відповідь	14-20 балів
Поверхова відповідь з наявністю окремих помилок	7-13 балів
Розкриття окремого аспекту питання	1-6 балів
Неправильна відповідь або її відсутність	0 балів

Критерії оцінювання реферату

Критерії	Для заліку
Глибоке розкриття проблеми, з відображенням авторської позиції	12-15 балів
Обґрунтоване розкриття проблеми	9-11 балів
Тема розкрита неповно	6-8 балів
Реферат суто компілятивного рівня	3-5 балів
Розкритий лише окремий аспект	1-2 бали
Реферат не зарахований	0 балів

Шкала оцінювання		
університетська	національна	шкала ЄКТС
90 – 100	зараховано	A
80 – 89		B
70 – 79		C
60 – 69		D
50 – 59		E
26 – 49	незараховано	FX
1 – 25		F

У навчально-методичному посібнику особливу увагу відведено планам семінарських завдань, наведено стислі методичні рекомендації, які допоможуть студентам опрацювати рекомендовану методичну літературу, проаналізувати вузлові проблеми, дати відповіді на поставлені запитання.

Історична географія як галузь історичних знань та спеціальна історична дисципліна. Історична фізична географія. Історична політична географія. Історична соціальна географія. Історична географія населення. Історична економічна географія. Історична географія культури. Історична географія взаємодії суспільства і природи. Історико-географічне краєзнавство. Політична карта світу. Історична політична географія. Політична карта як об'єкт вивчення політичної географії. Географія українських державних утворень. Складові частини сучасної України: Лівобережна, Правобережна, Південна, Західна, Буковина, Закарпаття. Історико-політичні та історико-географічні поняття в різні історичні епохи на українських землях: Наддніпрянщина, Таврія, Слобожанщина, Запоріжжя, Волинь, Поділля, Полісся, Галичина. Нормативний курс має на меті дати можливість студентам спеціальності «Історія» краще орієнтуватися в історичному просторі за допомогою карт, які відображають стан суспільства на шляху його розвитку у взаємовпливі природи, людини і суспільства. Історична географія закладає основи необхідного розуміння простору в житті суспільства, вміння користуватися і складати самому історичну карту з різних напрямів історичної діяльності: економіки, культури, політики тощо. В основу курсу покладено історико-географічні проблеми історії України, пов'язані з різними епохами, з питаннями історії на карті світу.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА

**(МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ) ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ»**

Дисципліни, що передують вивченню дисципліни “Історична географія”				
Історія	Географія	Історія античних цивілізацій	Археологія	Історія первісного суспільства

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Наступні дисципліни, що використовують матеріали дисципліни “Історична географія”				
Етнологія	Спеціальні історичні дисципліни	Етнографія	Історичне краєзнавство, музеєзнавство	Соціологія

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва теми	Кількість годин, відведених на		
	лекції	практичні (семінарські), лабораторні заняття	самостійну роботу
Тема 1. Вступ до курсу “Історична географія”.	2	2	2
Тема 2. Теоретико-методологічні засади та методи історичної географії.	2	2	2
Тема №3. Історико-географічні основи політичної географії світу (частина 1).	2	2	2
Тема №4. Історико-географічні основи політичної географії світу (частина 2).	2	2	2
Тема №5. Географія перших українських державних утворень.	2	2	2
Тема №6. Формування державної території України в IX–XIV ст.	2	2	2
Тема №7–8. Етнічність історико-етнографічних регіонів в Україні.	4	2	4
Тема 9. Історико-географічне районування території України.	2	2	4
Разом за II семестр	18	16	20

ЦІЛІ І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета викладання дисципліни “Історична географія” полягає в тому, щоб, спираючись на основні методологічні принципи історичної географії, навчити студентів здійснювати просторову локалізацію історичних подій та явищ – від виникнення людського суспільства до наших днів – у взаємодії суспільства з природою.

Завдання вивчення дисципліни

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

- методику пізнання історичних подій і явищ в їх просторово-часовій локалізації;
- основний фактичний матеріал з історичної географії України та світу.

вміти

- давати самостійний критичний та аргументований аналіз матеріалів з історичної географії;
- застосовувати фактичний матеріал і загальноприйняті критерії оцінки для ідентифікації подій з історії;
- використовувати історичну карту в процесі навчальної та науково-дослідницької діяльності;
- застосовувати набуті знання у вивченні нормативних курсів історичної науки, при підготовці курсових, бакалаврських і дипломних робіт, проведенні історико-краєзнавчої та наукової роботи.

Мета проведення лекцій з “Історичної географії” полягає в тому, щоб:

- розкрити основні теоретичні положення історико-географічної науки;
- дати характеристику найважливіших аспектів просторово-часового розвитку історичного процесу через динаміку політико-територіальних, демографічних змін, географію господарства, культури і релігії, що сприяло б цілісному розумінню історії.

Завдання проведення лекцій

У результаті проведення лекцій студенти повинні:

знати

- предмет та методи історичної географії;
- структуру історичної географії;
- основний фактичний матеріал;
- літературу та джерела з історико-географічної проблематики.

вміти

- використовувати отримані знання при підготовці до семінарських занять;
- застосовувати набуті знання, вміння та навички для вивчення та використання в своїй подальшій навчальній та науковій роботі.

Мета проведення семінарських занять полягає в поглибленому вивченні та закріпленні теоретичних положень і фактологічного матеріалу, який викладався на лекціях або засвоювався шляхом самостійної роботи студентів. Під час семінарських занять вони повинні розвивати творче й аналітичне мислення та культуру мови, вчитися самостійно аналізувати історичні карти та літературу. Важливим завданням є усвідомлення студентською молоддю значення і місця географії в історичній науці.

Завдання проведення семінарських занять

У результаті проведення семінарських занять студенти повинні:

знати

- фактичний і теоретичний матеріал з кожної теми, що доповнюється лекційним матеріалом і виноситься на обговорення;
- взаємозв'язок географічних факторів та історичних подій і явищ.

вміти

- з допомогою історичних джерел та картографічних матеріалів здійснювати просторово-часову локалізацію історичних подій і явищ;
- застосовувати набуті знання при вивченні нормативних курсів історичних дисциплін, підготовці курсових та інших творчих робіт, у краєзнавчій роботі;
- володіти навиками роботи з історичною картою;
- застосовувати метод історико-географічного зрізу до вивчення історичних процесів.

Навчальна програма нормативного курсу «Історична географія»

Тема 1. Вступ до курсу «Історична географія»

Предмет і завдання історичної географії. Становлення історичної географії як допоміжної історичної дисципліни в період античності, в добу середньовіччя, в новий і новітній час. Характеристика основних досліджень: Геродот, Стратон, Тацит, Г.Боплан, М.Максимович, І.Шараневич, М.Грушевський, Д.Багалій, Д.Яворницький, В.Татіщев, М.Барсов та інші.

Складові частини історичної географії: історична фізична географія, історична політична географія, історична соціальна географія, історична географія населення, історична економічна географія, історична географія культури, історична географія взаємодії суспільства і природи, історико-географічне краєзнавство. Формування основних напрямків історико-географічних досліджень.

Зв'язок історичної географії з історією, географією, історичною картографією, топонімією, з формуванням географічних понять країни, краю, держави тощо. Історико-географічне розуміння формування території України у різні епохи.

Джерела та історико-географічні дослідження історії України. Характеристика карт, картосхем, альбомів, атласів та інших картографічних джерел і матеріалів.

Тема 2. Теоретико-методологічні засади та методи історичної географії

Проблема взаємин природно-географічного та суспільно-географічного середовищ. Концептуальне осмислення ролі природного середовища в історичних

процесах. Антропогеографічна парадигма як основний рушій історичних процесів. Географічний детермінізм. Вплив довкілля на формування територіальної організації суспільства.

Проблема обґрунтування закономірностей розвитку географічного простору та його елементів впродовж історичного часу. Історико-генетичні, історико-динамічні, історично-структурно-функціональні закономірності. Відповідність територіально-політичної і етногеографічної організації сучасного світу.

Методологічні проблеми історичної географії. Генетично-еволюційний та структурно-функціональний методологічні підходи. Міждисциплінарний підхід. Дедуктивний та індуктивний підходи.

Методи історичної географії. Логічні методи пізнання. Аналітично-синтетичний та синтетично-аналітичний методи. Методи порівняння і типології. Спеціальні історико-географічні методи: історико-географічної періодизації, історико-географічних зрізів, діахронічного аналізу та історико-географічного районування, картографічний метод.

Тема 3–4. Історико-географічні основи політичної географії світу

Зміни на політичній карті світу. Політична карта світу. Історична політична географія. Політична карта як об'єкт вивчення політичної географії. Кількісні та якісні зміни на політичній карті.

Етапи розвитку етнічних, політичних і адміністративних кордонів. Формування територій перших державних утворень на землях України. Розвиток територіальних політико-адміністративних процесів. Поділ української етнічної території суміжними країнами. Формування території українських військово-державних утворень XV – XVII ст. Поділ українських земель Австрійською та Російською імперіями. Формування кордонів і територіального поділу українських держав. Поділ західноукраїнських земель суміжними державами в 20 – 30-х рр. XX ст. Формування державної території СРСР. Історична географія України початку 90-х рр. XX ст.

Формування політичної карти світу. Стародавній, середньовічний, новий і новітній періоди у формуванні політичної карти світу. Три етапи утворення нових держав. Розподіл карти світу великими державами після Віденського конгресу 1815 р. Основні риси політичної карти світу, встановлені Потсдамською угодою в 1945 р. Створення нових незалежних держав в 1991 р. як суб'єктів міжнародного права.

Міжнародні організації. Загальнополітичні та спеціальні організації. ООН та її головні органи: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Рада з опіки, Міжнародний суд, Економічна і соціальна рада, Секретаріат та їх місцезнаходження. ЄС, НАТО, СНД, ГУАМ, Балто-Чорноморська співдружність, ОЕСР, ОПЕК, АСЕАН, ОАД, ОАЕ та інші.

Тема 5. Географія перших українських державних утворень

Розселення та переміщення кочових і землеробських племен в I тис. до н. е. і в перші століття нової ери. Кіммерійці, скіфи і скіфські держави. Племена сарматів: алани, роксолани, язиги в степах Причорномор'я. Давні слов'яни. Праслов'янська територія та її формування.

Характеристика розміщення слов'янських племен венедів (I – II ст.), склавинів (західних) та антів (східних) – (VI – VII ст.) між Дніпром, Дністром, Віслою тощо. Природні умови та господарство.

Грецька колонізація узбережжя Чорного і Азовського морів VII – V ст. до н. е. Географія розташування міст-держав (Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Танаїс та інші). Боспорське царство. Склад населення та географія господарських і політичних зв'язків.

Слов'яни на карті Європи VI – XIII ст. Розселення слов'янських племен на території Європи. Східні, південні та західні слов'яни VI – XIII ст. Напрями колонізаційного руху східних слов'ян. Формування племінних об'єднань і державних кордонів. Виникнення міст. Дулібський племінний союз. Куявія. Славія. Артанія.

Тема 6. Формування державної та етнічної території України в IX – XIV ст.

Київська Русь в IX – XIII ст. Виникнення держави у східних слов'ян. Поняття Білої, Червоної та Чорної Русі. Князівства і землі Київської держави. Військові походи князівських дружин. Географія основних подій боротьби з Візантією, половцями, печенігами та іншими завойовниками.

Географія господарства. Внутрішні та зовнішні економічні зв'язки. Шлях “з варяг у греки” та інші торгівельні шляхи. Розташування міст – центрів управління, ремесла, торгівлі, культури.

Характеристика князівств у період роздробленості. Відображення боротьби з іноземними загарбниками. Зміни в географії внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Галицько-Волинське князівство на історичних картах XII – XIV ст.: територія, населення, економіка, культура.

Адміністративно-територіальний поділ та фізико-географічна характеристика. Географія економічних і культурних зв'язків та національно-культурне будівництво і релігія. Міста – центри культури, промисловості, торгівлі. Сусідні країни.

Тема 7–8. Етнічність історично-географічних регіонів в Україні

Природа регіональних утворень. Етнотериторіальні утворення – історично-етнографічні регіони та їхні складові: етнічні та етнографічні землі. Поділ процесу формування регіональної етнічності на три основних етапи. Колонізація окремих українських земель іншими державами. Система різнорівневих етнотериторіальних одиниць.

Етнічна історія земель та регіонів. Середня Наддніпрянщина. Галичина. Поділля. Полісся. Сіверщина. Слобожанщина. Донщина. Південь України. Бессарабія. Буковина. Покуття. Підкарпатська Русь. Запорізька Січ.

Історико-етнографічні райони України та етнографічні групи українського народу. Центрально-східний, Північний, Західний регіони. Регіональна диференціація в Україні. Чотири субрегіони з різною історичною традицією, різними типами політичної культури і специфічною електоральною свідомістю. Поділ України за національно-патріотичною та мовною складовою.

Тема 9. Історико-географічне районування території України

Історико-методологічні аспекти адміністративно-територіального поділу. Адміністративно-територіальні одиниці. Значення столиці. Родові, історичні міста, штучні столиці, ситуаційні столиці, політичні столиці.

Етапи становлення адміністративно-територіального поділу України. Україна – колиска індоєвропейських народів світу. Держава – Київська Русь. Посилення феодалної роздробленості Русі у XII – XIV ст. Влада суміжних держав – Литви, Польщі, Угорщини – в Україні. Адміністративно-територіальний устрій на Україні в XVII – XVIII ст. Політична географія українських земель у складі Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій.

Зміни кордонів та адміністративно-територіального поділу України в 1917 – 1921 рр. УНР та ЗУНР на карті Європи. Формування кордонів УНР, ЗУНР та УРСР. Адміністративно-територіальний поділ України в 1917 – 1920 рр. Губернії, повіти, волості. Адміністративно-територіальний поділ України у 1921 р. Адміністративно-територіальний поділ України, затверджений ВУЦВК 7 березня 1923 р. Трансформації системи адміністративно-територіального устрою радянської України. Адміністративно-територіальний поділ України на 1.12.1933 р.

Формування сучасної території України.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Теоретико-методологічні основи історичної географії (2 год)

Основні поняття: історична географія, оноματοлогія, історична суспільна географія, історична соціально-економічна географія, історична інтегральна географія, історична етногеографія, історична демогеографія, історична природнича географія.

План

1. Предмет історичної географії.
2. Структура історичної географії та її місце в системі наук. Зв'язки з іншими науками.
3. Історико-географічні джерела та особливості їх використання.
4. Методи історичної географії.
5. Зміни природного середовища за історичний період. Основні тенденції антропогенного впливу на природу.

Теми рефератів

1. Становлення історичної географії як допоміжної історичної дисципліни в період античності, в добу середньовіччя, в новий і новітній час.
2. Сучасний стан історико-географічних досліджень в Україні.

Запитання для самоконтролю

1. В чому полягає суть ретроспективної географії?
2. Що зумовило різне розуміння структури історичної географії?
3. Назвати методи історичної географії.

4. Що є спільного і відмінного в історичній географії та історії і географії?
5. Яку роль відіграє природне середовище в історичних процесах?

Методичні рекомендації

При підготовці **першого питання** студенти повинні визначити предмет, об'єкт та значення історичної географії. Необхідно проаналізувати розвиток уявлень про предмет історичної географії в географічній науці радянських часів і сьогодення, характеризуючи праці відомих дослідників. Жекулін В. С. Ковальчука І. П. Круль В. П. Яцунський В. Рудницький С. Гетнер А.

У **другому питанні**, аналізуючи структуру історичної географії, потрібно акцентувати увагу на три блоки дисциплін: історичну природничу географію, історичну суспільну географію та історичну інтегральну географію, які, у свою чергу, поділяються на певні складові. Дане питання потребує визначення структурно-логічної схеми (міжпредметних зв'язків.)

Третє питання присвячене характеристиці особливостей використання джерельної бази історичної географії, яка включає літературно-описові та політико-правові, статистичні, картографічні, речові, етнографічні та лінгвістичні джерела.

В **четвертому питанні** студентам слід звернути увагу на те, що при дослідженні географічних зв'язків і співвідношень необхідно використовувати методологію сучасної географії, а в аналізі еволюційних (динамічних) аспектів слід спиратися на підходи і географів, й істориків. В даному питанні слід аналізувати як методи історичної географії, так і методи інших наук.

П'яте питання потребує визначити завдання історичної географії при вивченні природного середовища як фактора розвитку людської цивілізації. Взаємодія природних явищ та історичних процесів. Історична географія населення. Міграційні процеси.

Література

1. Анучин В.А. Географический фактор в развитии общества. – М., 1982.
2. Баландин Р.К., Бондарев Л.Г. Природа и цивилизация. – М., 1988. – 391 с.
3. Географічна енциклопедія України. – Т.1. – К., 1989. – С. 44–48, 247.
4. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів, 2000.
5. Дністрянський М. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. – Львів, 2006.
6. Дністрянський М. Вступ до історичної географії України: Цикл лекцій. – Львів, 2007. – 44 с.
7. Жекулин В.С. Историческая география: предмет и методы. – Л., 1981. – 223с.

Тема 2. Історико-географічні основи політичної географії (2 год)

Основні поняття: політична географія, економічна географія, природна і суспільна властивість території, геополітика, держава.

План

1. Методологічні основи політико-географічного аналізу.
2. Становлення української політико-географічної думки.
3. Держава як територіально-політична система і об'єкт політико-географічного аналізу.
4. Основні риси сучасної політичної карти світу.
5. Регіональне політико-географічне розташування України.

Теми рефератів

1. Еволюція політико-географічних поглядів в Україні до початку ХХ ст.
2. Політико-географічна спадщина С. Рудницького та В. Кубійовича.

3. Геополітичні концепції Ю. Липи.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте послідовність застосування методологічних підходів аналізу територіально-політичної системи держави.
2. Назвіть чинники територіально-політичної структуризації світу.
3. Назвіть складові держави як територіально-політичної системи.
4. Що передбачає регіональний аспект оцінки політико-географічного розташування України?

Методичні рекомендації

При підготовці **першого питання** студентам необхідно визначити методологічні підходи політико-географічного аналізу. Особливу увагу слід звернути на історичний, генетичний, діахронний, системно-функціональний аналіз підсистем територіально-політичної системи держави та прогнозувати напрямки розвитку територіально-політичних структур.

У **другому питанні** варто охарактеризувати еволюцію політико-географічних поглядів в Україні до початку ХХ ст., політико-географічну спадщину С. Рудницького та В. Кубійовича, а також прослідкувати геополітичні концепції Ю. Липи.

Вивчаючи **третє питання**, важливо зазначити чинники територіально-політичної структуризації світу та охарактеризувати складові держави як територіально-політичної системи.

В **четвертому питанні** студентам слід звернути увагу на те, що основними складовими сучасної політичної карти світу є держави, залежні країни, національно-визвольні рухи та міжнародні організації. Роблячи аналіз складових, слід акцентувати на динамічність і циклічність процесів територіально-політичної структуризації.

П'яте питання потребує від студентів знань і вмінь у визначенні регіонального аспекту оцінки політико-географічного розташування України, визначення ролі і місця нашої держави в системі територіально-політичних відношень на європейському континенті.

Література

1. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів, 2000.
2. Дністрянський М. Україна на карті світу // Дзвін. – №2. – 1999.
3. Заставний Ф. Географія України. – Львів, 1990.
4. Жупанський Я. Історія географії в Україні. – Львів, 1997.
5. Кухта Б. З історії української політичної думки. – К., 1994.
6. Пістун М. Основи теорії суспільної географії. – К., 1996.
7. Рудницький С. Політична географія України. – Львів, 1998.
8. Трохимчик С. Політична географія світу з основами геополітики. – Львів, 1997.

Тема 3. Історична картографія України (2 год)

Основні поняття: історична картографія, карта, картознавство, історія української картографії, топографічне картографування, тематичне картографування, спеціальне картографування, карти-портолани, національне картографування.

План

1. Предмет історії картографії України.
2. Періодизація історії картографування території України.
3. Дослідження історії картографії України.

Теми рефератів

1. Картографування у первісному суспільстві та в стародавні часи.
2. Картографування у нові та новітні часи.
3. Картографування у незалежній Україні.

Запитання для самоконтролю

1. Чим визначається розвиток картографії.
2. У чому полягає відмінність між історією української картографії та історією картографії України?
3. Назвіть перших дослідників історії географії та картографії України.
4. Вкажіть основні принципи періодизації історії картографування території України.
5. Назвіть основні етапи розвитку картографування території України.
6. Який внесок зробили зарубіжні вчені у дослідження історії розвитку картографування території України?

Методичні рекомендації

Під час підготовки до **першого питання** студентам необхідно знати, що предметом історії картографії є відображення території України у картографічних творах від найдавніших часів до сьогодення. В даному питанні потрібно розрізняти історію української картографії від історії картографії України.

У **другому питанні** потрібно визначити основні принципи періодизації історії картографування території України (принципи інформаційної комплексності, хронологічної послідовності, часової компактності, ієрархічно-ознакової адекватності) та охарактеризувати основні етапи розвитку картографування території України.

Вивчаючи **третє питання**, потрібно визначити, який внесок зробили

вітчизняні та зарубіжні вчені у дослідження історії розвитку картографування території України. Кордт Л. Ляскоронський В. Антонович В. Іконников В. Багалій Д. Перналь А. Балабушевич Т. Бойко А. та інші. Львівська та Київська Школи історії картографії України.

Література

1. Атлас України і сумежних країв / За ред. В. Кубійовича. – Львів, 1937.
2. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів, 2000.
3. Жекулин В.С. Историческая география: предмет и методы. – Л., 1981. – 223 с.
4. Ковальчук І. Історико-географічний аналіз і синтез: суть, завдання, проблеми, перспективи // Історичне картознавство України. Збірник наукових праць. – Львів, 2003.
5. Сосса Р. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. Короткий нарис. – К., 2000.
6. Сосса Р. Історія картографування території України. – К., 2007.
7. Україна на стародавніх картах. – Львів, 2004.
8. Український історико-географічний збірник. – Вип. 1,2. – К., 1972.

Тема 4. Формування державної та етнічної території

України: VII ст. до н.е. – XIV ст.

Основні поняття: етногенез, анти, віче, волость, етнос, Київська Русь, Галицько-Волинське князівство.

План

1. Початки українського етногенезу та його географія.
2. Племінні держави та їх географія.
3. Київська Русь: кордони, сусіди, територіально-політичний устрій, міста,

села, релігія і культура в географічному вимірі.

4. Київська Русь: господарство, господарські і культурні зв'язки з іншими державами.

5. Галицько-Волинська держава: територія, населення, культура, господарство.

Теми рефератів

1. Грецька колонізація узбережжя Чорного моря VII – IV ст. до н.е.
2. Виникнення держави у східних слов'ян.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізувати поняття Білої, Чорної і Червоної Русі.
2. Визначити напрями колонізаційного руху східних слов'ян.
3. На якій території утворилася Київська Русь?
4. Назвіть територію формування українського етносу в XI ст.
5. Дайте характеристику географії походів князівських дружин.

Методичні рекомендації

В першому питанні студенти повинні проаналізувати географію давніх слов'ян. Праслов'янська територія та її формування. Характеристика розміщення слов'янських племен венедів (I – II ст.), склавинів (західних) та антів (східних) – (VI – VII ст.) між Дніпром, Дністром, Віслою тощо. Природні умови та господарство. Напрями колонізаційного руху східних слов'ян.

При підготовці другого питання необхідно звернути увагу на формування племінних об'єднань і державних кордонів. Куявія. Славія. Артанія. Становлення племінних земель-держав як важливий етап еволюції української державності.

У третьому питанні необхідно визначити, на якій території утворилася Київська Русь. Князівства і землі Київської держави. Військові походи князівських дружин. Географія основних подій боротьби з Візантією, половцями,

печенігами та іншими завойовниками.

Вивчаючи **четверте питання**, потрібно простежити географію господарства. Внутрішні та зовнішні економічні зв'язки. Шлях “з варяг у греки” та інші торговельні шляхи. Розташування міст – центрів управління, ремесла, торгівлі, культури.

У **п'ятому питанні** студенти повинні визначити територію утворення Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинське князівство на історичних картах XII – XIII ст.: територія, населення, економіка, культура.

Література

1. Аркас М. Історія України-Руси. – К., 1990. – С. 1–4.
2. Василенко Н. Велика Скіфія. – К., 1991.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1991.
4. Дністрянський М. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. – Львів, 1992.
5. Дорошенко Д. Нариси історії України. – Львів, 1991.
6. Лаврів П. Історія Південно-Східної України. – Львів, 1992.
7. Енциклопедія українознавства. – Т. 1–10.
8. Геродот із Галікарнасу Скіфія: Найдавніший опис України в V ст. перед Христом. – К., 1992.
9. Повесть временних лет – Ч. 1,2.

Тема 5. Великі географічні відкриття і зародження колоніальної системи (2 год)

Основні поняття: Великі географічні відкриття, колоніальна система, колонія, колонізація.

План

1. Історико-географічні передумови та передісторія Великих географічних

відкриттів.

2. Великі географічні відкриття кінця XV – середини XVI ст.
3. Географічні відкриття другої половини XVI – середини XVII ст.
4. Наслідки Великих географічних відкриттів.

Теми рефератів

1. Христофор Колумб: подорожі та відкриття американського континенту.
2. Пошуки морського шляху до Індії.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризувати причини Великих географічних відкриттів.
2. Назвати періодизацію епохи Великих географічних відкриттів.
3. До яких наслідків призвели географічні відкриття?
4. Висвітліть Великі географічні відкриття у документах.

Методичні рекомендації

У **першому питанні** студентам потрібно охарактеризувати причини Великих географічних відкриттів та визначити періодизацію епохи Великих географічних відкриттів.

При підготовці **другого питання** необхідно проаналізувати перший період Великих географічних відкриттів – кінець XV – середина XVI ст. Христофор Колумб: подорожі та відкриття американського континенту. Пошуки морського шляху до Індії. Васко да Гама. Америго Веспуччі. Фернандо Магеллан.

В **третьому питанні** треба акцентувати увагу на другий період Великих географічних відкриттів – другої половини XVI – середини XVII ст. Російські та голландські відкриття.

Вивчаючи **четверте питання**, треба звернути увагу на висвітлення Великих географічних відкриттів у документах, акцентуючи увагу при цьому на колоніальні системи того часу та колонізаційні процеси.

Література

1. Баландин Р.К., Маркин В.А. Сто великих географических открытий. – М., 2000.
2. Димар А.Б. От Птолемея до Колумба. – М., 1989.
3. Ємченко О.П. Біографія голубої планети: етюди про великих мандрівників. – К., 1984.
4. Коцебу О. Новое путешествие вокруг света. – М., 1987.
5. Магидович И.П., Магидович В.И. Очерки по истории географических открытий. В 5 томах. – М., 1982.
6. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века. – М., 1976.
7. Хрестоматия по истории средних веков. / Под ред. Сказкина. – М., 1961.

Тема 6: Українське козацтво на карті Європи у XV – XVIII ст. (2 год)

Основні поняття: уходники, бродники, козацькі вольності, ясир, національно-визвольна війна.

План

1. Роль географічного фактору у формуванні та розвитку козацтва.
2. Осередки козацьких вольностей. Географія козацьких походів XVI - першої половини XVII ст.
3. Місця селянсько-козацьких повстань.
4. Географія національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1657 рр.

Теми рефератів

1. Територія формування козацької держави.
2. Географія подій визвольної війни 1648 – 1654 рр.

Запитання для самоконтролю

1. Назвати землі, які склали основу української державної території середини XVII ст.
2. Обґрунтувати трансформацію козацького військово-адміністративного устрою в державний територіально-адміністративний устрій в середині XVII ст.
3. Визначити географію козацько-селянських повстань.

Методичні рекомендації

При підготовці **першого питання** потрібно охарактеризувати землі, які склали основу української державної території середини XVII ст. Дике поле, його розташування. Клімат. Природне середовище.

У **другому питанні** слід звернути увагу на територію формування козацької держави. Запорізька Січ: природа, господарство, звичаї. Запорізька Січ в військово-територіальному відношенні. Реєстрові полки. Економічні, політичні та культурні зв'язки Запорізької Січі.

В **третьому питанні** потрібно акцентувати увагу на участь козаків в антифеодальних та визвольних рухах XVI – XVII ст. Правобережна Україна. Лівобережна Україна.

Вивчаючи **четверте питання**, студентам необхідно вивчити географію подій визвольної війни 1648 – 1657 рр. Українські землі під владою Польщі та Росії. Відображення на карті боротьби з турецько-татарськими завойовниками. Гетьманщина та її столиці. Правобережні козацькі полки в системі польського територіально-адміністративного устрою.

Література

1. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – С. 8–9, 69–80, 272–273, 275.
2. Апанович О.М. Архіви Коша Запорозької Січі // Архіви України. – 1989. – № 6.
3. Балабушевич Т.А. Територіальні межі правобережних полків (друга половина XVI – початок XVIII ст.) // Проблеми історичної географії України.: Зб. наук.

праць. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 23–32.

4. Голубуцький В.В. Запорозьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994.

5. Грабовецький В.В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. – К., 1972.

5. Грабовецький В.В. Гуцульщина XV – XIX ст.: Історичний нарис. – Львів: Вища школа, 1982. – С. 55–64, 92–102.

6. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – Львів: Світ, 1991. – Ч. III–V.

7. Гуржій О.І. До питання про кількість та етнічний склад населення України в другій половині XVII ст. // УІЖ. – 1993. – № 4–6. – С. 43–49.

8. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. – Львів: Світ, 1992. – С.36–53.

9. Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – С. 42–44, 318–332.

10. Крип'якевич І. Адміністративний устрій України 1648–1654 рр. // Історичні джерела та їх використання. – К., 1966. – С. 123–127.

11. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів: Світ, 1990.

12. Сергійчук В.І. Формування території козацької держави // Історико-географічні дослідження на Україні: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 54–67.

13. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.І.

Тема 7. Географія національно-визвольної боротьби українського народу в першій половині XX ст. (2 год)

Основні поняття: УСС, УГА, ОУН, УПА, голодомор, репресії, депортації.

План

1. Географія боротьби за незалежність України:

– бойові шляхи Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії;

– географія основних подій та боїв на території України періоду Другої світової війни;

– місце створення та бойових дій формувань ОУН–УПА.

2. Вплив світових воєн, голодоморів 1921, 1932–1933, 1946–1947 рр., сталінських репресій, депортацій населення з приєднаних у 1939–1940 років районів на чисельність, структура і розміщення населення України.

Теми рефератів

1. Напрямки еміграції населення України в ХІХ – початку ХХ ст. в країни Європи, Америки, в Австралію.
2. Формування кордонів УНР, ЗУНР та УРСР.

Завдання для самоконтролю

1. Визначити територію ЗУНР.
2. Охарактеризуйте наслідки голодоморів в Україні.
3. Вкажіть напрямки еміграції населення України.
4. Проаналізуйте депортації населення України у 30–50 рр. ХХ ст.

Методичні рекомендації

При підготовці **першого питання** студентам необхідно звернути увагу на зміни кордонів та адміністративно-територіального поділу України в 1917 – 1921 рр. УНР та ЗУНР на карті Європи. Формування кордонів УНР, ЗУНР та УРСР. Адміністративно-територіальний поділ України в 1917 – 1920 рр. Губернії, повіти, волості. Українські землі в складі СРСР та інших держав: Польщі, Румунії, Чехословаччини у 1922 – 1945 рр. Зміни в адміністративно-територіальному поділі України. Адміністративне управління українськими землями в Польщі, Румунії, Чехословаччині. Україна в Другій світовій війні. Територіальний поділ України в роки нацистської окупації. Геополітичні намагання окупантів щодо України та її розподіл між державами нацистського

блоку.

В **другому питанні** важливо відзначити наслідки голодоморів в Україні, вказати напрямки еміграції населення України в XIX – початку XX ст. в країни Європи, Америки, в Австралію, проаналізувати депортації населення України у 30–50 рр. XX ст.

Література

1. Боєчко В.Д., Ганжа О.І., Захарчук Б.І. Кордони України: Історія та проблеми формування (1917–1947 рр.) // УІЖ. – 1992. – № 1.
2. Боєчко В.Д., Ганжа О.І., Захарчук Б.І. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: Основи, 1994. – 168 с.
3. Бугай М.Ф. Депортація населення з України (30–50 рр. XX ст.) // УІЖ. – 1992. – № 10, 11.
4. Дмитрієнко М.Ф., Маркова О.Є. Адміністративно-територіальний поділ Української РСР з 1917 по 80-ті роки XX ст. (Історико-картографічний аспект) // Історико-географічні дослідження на Україні: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 3–13.
5. Дністрянський М.С. Кордони України: територіально-адміністративний устрій. – Львів: Світ, 1992.
6. Заставний Ф.Д. Географія України: у 2-х кн.. – Львів: Світ, 1994.
7. Енциклопедія українознавства. – Т. 1–10 (відповідні статті).
8. Історія січових стрільців: Воєнно-історичний нарис. – К.: Україна, 1992.
9. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.) – 4-те вид. змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.
10. Максудов П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952. – Документи і матеріали. – Львів, 1991.
11. Марчук П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952. – Документи і матеріали. - Львів, 1991.
12. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – Рим, 1983.

13. Перковський А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати населення Української РСР в 40-х роках // УІЖ. – 1990. – № 2.
14. Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь, 1991.

Тема 8. Політична та соціально-економічна географія українських земель у воєнний та післявоєнний періоди (2 год)

Основні поняття: держава, геополітика, політична географія, політична карта, історико-географічні регіони.

План

1. Лінія передвоєнного розмежування СРСР і Німеччини (підходи та особливості формування, протяжність).
2. Поділ українських земель країнами нацистської коаліції у роки Другої світової війни.
3. Формування державних кордонів УРСР у післявоєнний період.
4. Раднаргоспи: утворення, розміщення, наслідки розвитку.
5. Історико-географічні регіони України і сучасні геополітичні і державно-політичні проблеми.

Теми рефератів

1. Українські землі в складі СРСР та інших держав.
2. Територіальний поділ України в роки нацистської окупації.
3. Кордони України на час проголошення незалежності в 1991 р.

Завдання для самоконтролю

1. Які територіальні зміни в Європі передбачало підписання таємного протоколу до пакту Ріббентропа-Молотова?
5. Охарактеризуйте поділ території України нацистським окупаційним режимом.

6. До яких змін в структурі і розміщенні населення України призвела Друга світова війна?

4. Назвати історико-географічні регіони України.

Методичні рекомендації

В **першому питанні** студентам варто звернути увагу на територіальні зміни в Європі, які передбачало підписання таємного протоколу до пакту Ріббентропа-Молотова (підходи та особливості формування, протяжність).

При підготовці **другого питання** потрібно охарактеризувати місце України в Другій світовій війні. Територіальний поділ України в роки нацистської окупації. Геополітичні намагання окупантів щодо України та її розподіл між державами нацистського блоку.

Третє питання передбачає вивчення географії економічних, культурних та політичних зв'язків України в 1946 – 1980-х рр. Політико-адміністративна карта. Визначення, до яких змін в структурі і розміщенні населення України призвела Друга світова війна.

В **четвертому питанні** необхідно охарактеризувати природні умови, населення і господарство різних етнографічних регіонів. Географія населення України.

У **п'ятому питанні** потрібно висвітлити кордони України на час проголошення незалежності в 1991 р. Адміністративно-територіальний поділ. Виділення Кримської автономної республіки. Сучасні політико-адміністративна та економічна карти України. Порушення та відновлення економічних, політичних та культурних зв'язків з державами СНД. Географія нових зв'язків в галузі економіки, політики, культури з іншими державами світу. Встановлення дипломатичних зв'язків.

Література

1. Боечко В.Д., Ганжа О.І., Захарчук Б.І. Кордони України: Історія та проблеми формування (1917–1947 рр.) // УІЖ. – 1992. – № 1.
2. Боечко В.Д., Ганжа О.І., Захарчук Б.І. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: Основи, 1994. – 168 с.
3. Бугай М.Ф. Депортація населення з України (30–50 рр. ХХ ст.) // УІЖ. – 1992. – № 10, 11.
4. Дмитрієнко М.Ф., Маркова О.Є. Адміністративно-територіальний поділ Української РСР з 1917 по 80-ті роки ХХ ст. (Історико-картографічний аспект) // Історико-географічні дослідження на Україні: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 3–13.
5. Дністрянський М.С. Кордони України: територіально-адміністративний устрій. – Львів: Світ, 1992.
6. Заставний Ф.Д. Географія України: у 2-х кн.. – Львів: Світ, 1994.
7. Енциклопедія українознавства. – Т. 1-10 (відповідні статті).
8. Історія Січових стрільців: Воєнно-історичний нарис. – К.: Україна, 1992.
9. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. та ін.. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр.. ХХ ст.) – 4-те вид. змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.
10. Максудов П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. – Документи і матеріали. – Львів, 1991.
11. Марчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. – Документи і матеріали. – Львів, 1991.
12. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – Рим, 1983.
13. Перковський А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати населення Української РСР в 40-х роках // УІЖ. – 1990. – № 2.
14. Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь, 1991.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

1. Предмет і завдання історичної географії, її місце в системі наук.
2. Поняття “картографічного джерела”, його місце в історичному процесі.
3. Класифікація картографічних джерел, загальна характеристика окремих їх видів.
4. Етапи історії картографування України.
5. Основні етапи розвитку етнічних, політичних і адміністративних кордонів.
6. Роль природних умов у виникненні людства.
7. Географія походження людини.
8. Географія розселення слов'янських етносів на території Європи. Східнослов'янські племінні союзи.
9. Географія розташування та розвитку античних міст-держав Північного Причорномор'я.
10. Кордони і територіально-політичний устрій перших державних утворень на землях України
11. Формування території Київської Русі, її кордони.
12. Галицько-Волинська держава, її кордони.
13. Територіальний політико-адміністративний поділ українських земель в складі Речі Посполитої і Литви.
14. Територіальний політико-адміністративний поділ українських земель в складі Угорщини.
15. Територіальний політико-адміністративний поділ українських земель в складі Османської імперії та її васалів.
16. Географія українських військово-державних козацьких утворень.
17. Географічний фактор у формуванні та розвитку козацтва.
18. Місця селянсько-козацьких повстань.
19. Географія національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1657 рр.

20. Політична географія українських земель в складі Австро-Угорської та Російської імперій.
21. Бойові шляхи Українських Січових Стрільців.
22. Місця створення та бойових дій формувань ОУН – УПА.
23. Географія основних боїв на території України періоду Другої світової війни.
24. Поділ українських земель країнами фашистської коаліції у роки Другої світової війни.
25. Зміни на політичній карті світу.
26. Формування політичної карти світу.
27. Особливості основних етапів утворення нових держав у ХХ ст.
28. Основні риси політичної карти після Другої світової війни.
29. Історико-географічні регіони України і сучасні геополітичні і державно-політичні проблеми.
30. Міжнародні організації.

КОМПЛЕКСНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1.

1. Визначити структуру історичної географії.
2. Проаналізувати початки формування українського етногенезу та його географію.
3. Визначити застосування методу історико-географічного районування.
4. Сформулювати суть поняття “ретроспективна географія”.

Завдання № 2.

1. Обґрунтувати предмет історичної географії.
2. Визначити територіальний поділ українських земель в період Другої світової війни.
3. Вказати основні принципи періодизації історії картографування території України.
4. Сформулювати суть поняття “карта”.

Завдання № 3.

Обґрунтувати закономірності розвитку географічного простору та його елементів.
Висвітлити виникнення держави у східних слов'ян.
Визначити застосування картографічного методу в історичній географії.
Сформулювати суть поняття “історична географія”.

Завдання № 4.

1. Висвітлити кордони, політико-адміністративний устрій, господарство та культурні зв'язки Київської Русі.
2. Проаналізувати основні етапи формування політичної карти світу.
3. Визначити застосування методу історико-географічних зрізів в історичній географії.
4. Сформулювати суть поняття “картознавство”.

Завдання № 5.

1. Висвітлити територію формування козацької держави – Запорізької Січі.
2. Проаналізувати розселення українців в XIV – XVIII ст.
3. Визначити використання в історичній географії методу історико-географічної періодизації.
4. Сформулювати суть поняття “етнографічне картографування”.

Завдання № 6.

1. Визначити роль військово-державних козацьких утворень у соціально-економічному освоєнні центральних, східних і південних кордонів України.
2. Висвітити зв'язки історичної географії з іншими науками.
3. Вказати історико-географічні регіони України.
4. Сформулювати суть поняття “соціально-економічне картографування”.

Завдання № 7.

1. Проаналізувати географію подій визвольної війни українського народу 1648 – 1657 рр.
2. Висвітлити вплив голодоморів і сталінських репресій на чисельність, структуру і розміщення населення України.
3. Назвати джерела історичної географії.
4. Сформулювати суть поняття “атлас”.

Завдання № 8.

1. Висвітлити формування політичної карти світу та зміни на ній.
2. Проаналізувати територіальний політико-адміністративний поділ українських земель у складі Литви та Польщі у XIV – XVIII ст.
3. Назвати основні етапи формування етнічних, політичних та адміністративних кордонів.
4. Сформулювати суть поняття “ономатологія”.

Завдання № 9.

1. Висвітлити географію економічних, культурних і політичних зв'язків України в 1946 – 1980-х роках.
2. Визначити географію Великих географічних відкриттів.
3. Назвати структуру та основні завдання ООН.
4. Сформулювати суть поняття “історична демогеографія”.

Завдання № 10.

1. Проаналізувати взаємодію природних явищ та історичних процесів.
2. Висвітлити географію бойових шляхів УСС та УГА.
3. Визначити членство та мету діяльності НАТО.
4. Сформулювати суть поняття “історична етногеографія”.

Завдання № 11.

1. Охарактеризувати розміщення слов'янських племен.
2. Визначити територію формування та функціонування Слобожанських козацьких полків та Чорноморського (Кубанського) війська.
3. Визначити членство та мету діяльності ГУАМ.
4. Сформулювати суть поняття “топоніміка”.

Завдання № 12.

1. Висвітлити історичну географію України початку 90-х рр. ХХ ст.
2. Визначити роль природного середовища у процесах формування населення певних регіонів.
3. Назвати членство та мету діяльності АСЕАН.
4. Сформулювати суть поняття “топографічне картографування”.

Завдання № 13.

Проаналізувати поділ українських земель Австрійською та Російською імперіями.
Визначити створення незалежних держав в 1991 р.

Назвати територію Галичини.

Сформулювати суть поняття “карти-портолани”.

Завдання № 14.

1. Охарактеризувати праслов'янську територію та її формування.
2. Проаналізувати економічні, політичні та культурні зв'язки Запорізької Січі.
3. Назвати членство та мету діяльності ЄС.
4. Сформулювати суть поняття “політична карта світу”.

Завдання № 15.

1. Висвітлити відображення на карті боротьби з турецько-татарськими завойовниками.
2. Визначити геополітичні намагання окупантів щодо України та її розподіл між державами нацистського блоку.
3. Назвати членство та мету діяльності ОПЕК.
4. Сформулювати суть поняття “політична географія”.

Завдання № 16.

1. Визначити формування державної території СРСР.
2. Проаналізувати основні риси сучасної політичної карти світу.
3. Назвати членство та мету діяльності Балто-Чорноморської співдружності.
4. Сформулювати суть поняття “історична соціально-економічна географія”.

Завдання № 17.

1. Охарактеризувати державу як територіально-політичну систему та об'єкт політико-географічного аналізу.
2. Визначити географію. Основних подій Першої світової війни на українських землях.
3. Назвати територію Покуття.
4. Сформулювати суть поняття “історична політична географія”.

Завдання № 18.

1. Висвітлити напрями еміграції населення України в XIX – на початку XX ст.
2. Визначити державні кордони УРСР і в післявоєнний період.
3. Назвати територію Бойківщини.
4. Сформулювати суть поняття “історична географія розселення та населених пунктів”.

Завдання № 19.

1. Визначити місце створення та бойових дій ОУН та УПА.
2. Проаналізувати Великі географічні відкриття кінця XVI – середини XVII ст.
3. Назвати територію Правобережної України.
4. Сформулювати суть поняття “історична картографія”.

Завдання № 20.

1. Визначити предмет картографії України.
2. Охарактеризувати територію заснування Нової Січі.
3. Назвати періодизацію Великих географічних відкриттів.
4. Сформулювати суть поняття “гідроніміка”.

Завдання № 21.

1. Охарактеризувати територію Чорноморського (Кубанського) війська.
2. Визначити територію українських земель після поділів Польщі наприкінці XVIII ст.
3. Назвати територію Холмщини.
4. Сформулювати суть поняття “географічна карта”.

Завдання № 22.

1. Визначити територію Гетьманщини.
2. Охарактеризувати територіальний політико-адміністративний поділ українських земель в складі Османської імперії

3. Назвати територію Підляшшя.
4. Сформулювати суть поняття “історична географія”.

Завдання № 23.

1. Висвітлити Великі географічні відкриття в другій половині XVI – середини XVII ст.
2. Охарактеризувати розподіл карти світу великих держав після Віденського конгресу 1815 р.
3. Назвати територію Гуцульщини.
4. Сформулювати суть поняття “карта”.

Завдання № 24.

1. Визначити географію розселення українців на карті світу і Європи.
2. Проаналізувати сучасний стан історико-географічних досліджень в Україні.
3. Назвати територію Бойківщини.
4. Сформулювати суть поняття “історична демогеографія”.

Завдання № 25.

1. Висвітлити еволюцію політико-географічних поглядів в Україні на початку XX ст.
2. Проаналізувати поняття Білої, Чорної та Червоної Русі.
3. Назвати територію Сіверщини.
4. Сформулювати суть поняття “ономатологія”.

Завдання № 26.

1. Визначити напрями колонізаційного руху східних слов'ян.
2. Охарактеризувати територіальний політико-адміністративний поділ українських земель в складі Речі Посполитої.
3. Назвати територію Південної України.
4. Сформулювати суть поняття “ретроспективна географія”.

Завдання № 27.

1. Охарактеризувати географію походів князівських дружин.
2. Визначити сучасну політико-адміністративну та економічну карти Європи.
3. Назвати територію Лемківщини.
4. Сформулювати суть поняття “картознавство”.

Завдання № 28.

1. Визначити геополітичні наміри окупантів щодо України та її розподіл між державами нацистського блоку.
2. Проаналізувати регіональне політико-географічне розташування України.
3. Назвати територію Волині.
4. Сформулювати суть поняття “держава”.

Завдання № 29.

1. Охарактеризувати картографію в первісному суспільстві та стародавні часи.
2. Визначити територію, населення та культуру Галицько-Волинської держави.
3. Назвати територію Наддніпрянщини.
4. Сформулювати суть поняття “історична етногеографія”.

Завдання № 30.

1. Охарактеризувати картографію в новий час.
2. Визначити причини Великих географічних відкриттів.
3. Назвати складові держави як територіально-політичної системи.
4. Сформулювати суть поняття “топоніміка”.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Однією із важливих складових вивчення історичної географії у сучасній вищій школі є самостійна робота студентів. Під час навчального процесу вона сприяє активізації засвоєння студентом знань та їх реалізації, а також формує вміння навчатися і потяг до наукової роботи. Самостійна робота є основним засобом набуття знань у вільний від занять час.

Мета самостійної роботи – сприяти якнайглибшому засвоєнню студентами знань з дисципліни “Історична географія”, ознайомити їх з основними понятійно-категоріальним апаратом та процесами, які відбуваються в етнічному середовищі або взаємопов’язані з ним.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи дають можливість студентам глибше ознайомитися з темами або окремими питаннями, які не були винесені на лекційні або семінарські заняття. Вони передбачають опанування в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завданням самостійної роботи студентів є засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація здобутих знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та наукових робіт, а також виявлення прогалин у системі знань із предмета.

Самостійна робота студентів з дисципліни “Історична географія” становить приблизно 30% часу, необхідного для виконання основної освітньої програми з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти та науки України щодо кількості годин аудиторних занять на тиждень. Зміст самостійної роботи визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями викладача.

У ході вивчення дисципліни студенти знайомляться з теоретико-методологічними засадами, предметом, об’єктом, метою, завданням та функціями

історичної географії. Спираючись на основні методологічні принципи історичної географії, студенти вчаться здійснювати просторову локалізацію історичних подій та явищ – від виникнення людського суспільства до наших днів – у взаємодії суспільства з природою. Загалом виконання зазначених аспектів дає можливість студентам

Знати:

- методику пізнання історичних подій і явищ в їх просторово-часовій локалізації;
- основний фактичний матеріал з історичної географії України та світу.
- основні три блоки історичної географії, зокрема історичну природничу географію, історичну суспільну географію та історичну інтегральну географію, які, у свою чергу, поділяються на певні складові;
- джерельну базу історичної географії, яка включає літературно-описові та політико-правові, статистичні, картографічні, речові, етнографічні та лінгвістичні джерела
- сучасний стан та завдання історико-географічних досліджень в Україні;

Простежити:

- зв'язок історичної географії з етнографією, історією, археологією, антропологією, географією, соціологією, культурою, фольклористикою, статистикою; спеціальними історичними дисциплінами.

Встановити:

- відмінності між історичною географією та іншими науками;
- що особливе місце в історичній географії займає вивчення розвиток географічних об'єктів і географічних поєднань в історичному часі.

Вміти

- використовувати набуті знання в подальшому навчанні;
- з допомогою історичних джерел та картографічних матеріалів здійснювати просторово-часову локалізацію історичних подій і явищ;
- застосовувати набуті знання при вивченні нормативних курсів історичних дисциплін, підготовці курсових та інших творчих робіт, у краєзнавчій роботі;
- володіти навиками роботи з історичною картою;

- застосовувати метод історико-географічного зрізу до вивчення історичних процесів.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи з дисципліни “Історична географія ” спрямовані на те, щоб дати студентам знання теоретичних основ , а також застосування ними здобутих знань, вмінь і навичок на практиці.

Так, студенти в результаті освоєння матеріалів самостійної роботи повинні аналізувати:

- становлення історичної географії як допоміжної історичної дисципліни в період античності, в добу середньовіччя, в новий і новітній час;
- сучасний стан історико-географічних досліджень в Україні;
- еволюцію політико-географічних поглядів в Україні до початку ХХ ст.;
- політико-географічну спадщину С. Рудницького та В. Кубійовича;
- геополітичні концепції Ю. Липи;
- картографування у первісному суспільстві та в стародавні часи;
- картографування у нові та новітні часи;
- картографування у незалежній Україні;
- грецьку колонізацію узбережжя Чорного моря VII – IV ст. до н.е.;
- виникнення держави у східних слов’ян;
- пошуки морського шляху до Індії;
- територію формування козацької держави;
- географію подій визвольної війни 1648 – 1654 рр.;
- напрямки еміграції населення України в ХІХ – початку ХХ ст. в країни Європи, Америки, в Австралію;
- формування кордонів УНР, ЗУНР та УРСР;
 - українські землі в складі СРСР та інших держав;
- територіальний поділ України в роки нацистської окупації;
- кордони України на час проголошення незалежності в 1991 р.;
 - історико-географічні регіони України і сучасні геополітичні і державно-політичні проблеми.

СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

Назва теми	Кількість годин відведених на самостійну роботу
Вступ до курсу “Історична географія”.	2
Теоретико-методологічні засади та методи історичної географії.	2
Історико-географічні основи політичної географії світу.	4
Географія перших українських державних утворень.	2
Формування державної та етнічної території України в IX–XIV ст.	2
Етнічність історико-етнографічних регіонів в Україні.	4
Історико-географічне районування території України	4
Загалом	20

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Картографічні зображення у первісному суспільстві.
2. Картографування у стародавні часи.
3. Християнська картографія.
4. Карти-портолани.
5. Картографування в епоху Відродження.
6. Перші друковані українські карти.
7. Карти України Г. Боплана.
8. Відображення українських земель в європейській картографії.
9. Україна на російських картах.
10. Картографування українських земель в Російській імперії.
11. Картографування українських земель в Австрійській імперії.
12. Геологічне картографування.
13. Тематичне картографування українських земель у міжвоєнний період.
14. Топографічне картографування українських земель у міжвоєнний період.
15. Тематичне картографування українських земель у післявоєнний період.
16. Топографічне картографування українських земель у післявоєнний період.
17. Історичні карти.
18. Етнографічні карти.
19. Морське навігаційне картографування.
20. Туристичне картографування.
21. Карти автомобільних шляхів і залізниць.
22. Картографування в діаспорі.
23. Картографування у новітні часи.
24. Картографування в незалежній Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ПО ТЕМАХ ДИСЦИПЛІНИ

Теоретико-методологічні основи історичної географії (2 год)

Запитання для самоконтролю

1. В чому полягає суть ретроспективної географії?
2. Що зумовило різне розуміння структури історичної географії?
3. Назвати методи історичної географії.
4. Що є спільного і відмінного в історичній географії та історії і географії?
5. Яку роль відіграє природне середовище в історичних процесах?

Історико-географічні основи політичної географії (2 год)

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте послідовність застосування методологічних підходів аналізу територіально-політичної системи держави.
2. Назвіть чинники територіально-політичної структуризації світу.
3. Назвіть складові держави як територіально-політичної системи.
4. Що передбачає регіональний аспект оцінки політико-географічного розташування України?

Історична картографія України (2 год)

Запитання для самоконтролю

1. Чим визначається розвиток картографії.
2. У чому полягає відмінність між історією української картографії та історією картографії України?
3. Назвіть перших дослідників історії географії та картографії України.
4. Вкажіть основні принципи періодизації історії картографування території

України.

5. Назвіть основні етапи розвитку картографування території України.
6. Який внесок зробили зарубіжні вчені у дослідження історії розвитку картографування території України?

Формування державної та етнічної території України:

VII ст. до н.е. – XIV ст.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізувати поняття Білої, Чорної і Червоної Русі.
2. Визначити напрями колонізаційного руху східних слов'ян.
3. На якій території утворилася Київська Русь?
4. Назвіть територію формування українського етносу в XI ст.
5. Дайте характеристику географії походів князівських дружин.

Великі географічні відкриття і зародження колоніальної системи

(2 год)

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризувати причини Великих географічних відкриттів.
2. Назвати періодизацію епохи Великих географічних відкриттів.
3. До яких наслідків призвели географічні відкриття?
4. Висвітліть Великі географічні відкриття у документах.

Українське козацтво на карті Європи у XV – XVIII ст. (2 год)

Запитання для самоконтролю

1. Назвати землі, які склали основу української державної території середини XVII ст.

2. Обґрунтувати трансформацію козацького військово-адміністративного устрою в державний територіально-адміністративний устрій в середині XVII ст.
3. Визначити географію козацько-селянських повстань.

Географія національно-визвольної боротьби українського народу в першій половині XX ст. (2 год)

Завдання для самоконтролю

1. Визначити територію ЗУНР.
2. Охарактеризуйте наслідки голодоморів в Україні.
3. Вкажіть напрямки еміграції населення України.
4. Проаналізуйте депортації населення України у 30–50 рр. XX ст.

Політична та соціально-економічна географія українських земель у воєнний та післявоєнний періоди (2 год)

Завдання для самоконтролю

1. Які територіальні зміни в Європі передбачало підписання таємного протоколу до пакту Ріббентропа-Молотова?
2. Охарактеризуйте поділ території України нацистським окупаційним режимом.
3. До яких змін в структурі і розміщенні населення України призвела Друга світова війна?
4. Назвати історико-географічні регіони України.

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Написання рефератів за темами

1. Становлення історичної географії як допоміжної історичної дисципліни в період античності, в добу середньовіччя, в новий і новітній час.
2. Сучасний стан історико-географічних досліджень в Україні.
3. Еволюція політико-географічних поглядів в Україні до початку ХХ ст.
4. Політико-географічна спадщина С. Рудницького та В. Кубійовича.
5. Геополітичні концепції Ю. Липи.
6. Картографування у первісному суспільстві та в стародавні часи.
7. Картографування у нові та новітні часи.
8. Картографування у незалежній Україні.
9. Грецька колонізація узбережжя Чорного моря VII – IV ст. до н.е.
10. Виникнення держави у східних слов'ян.
11. Христофор Колумб: подорожі та відкриття американського континенту.
12. Пошуки морського шляху до Індії.
13. Територія формування козацької держави.
14. Географія подій визвольної війни 1648 – 1654 рр.
15. Напрямки еміграції населення України в ХІХ – початку ХХ ст. в країни Європи, Америки, в Австралію.
16. Формування кордонів УНР, ЗУНР та УРСР.
17. Українські землі в складі СРСР та інших держав.
18. Територіальний поділ України в роки нацистської окупації.
19. Кордони України на час проголошення незалежності в 1991 р.
20. Історико-географічні регіони України і сучасні геополітичні і державно-політичні проблеми.

Методичні рекомендації щодо підготовки реферативної роботи об'ємом 12

сторінок включають в себе застосування відповідної методології.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми та перспективність її дослідження;
- Визначити основні параметри викладу матеріалу;
- Навести історичний ілюстративний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу;
- Висновок;
- Список використаної літератури.

САМОСТІЙНА РОБОТА З КАРТОЮ

ВАРІАНТ 1

Позначте на карті наступні території

1. Слов'яни на карті Європи VI – XIII ст.
2. Територія проживання греків
3. Міста-держави Північного Причорномор'я.
4. Галицько-Волинське князівство.
5. Наддніпрянщина

ВАРІАНТ 2

Позначте на карті наступні території

1. Київська Русь в IX – XIII ст.
2. Шлях “з варяг у греки”.
3. Галичина
4. Західна Україна
5. Територія формування козацької держави

ВАРІАНТ 3

Позначте на карті наступні території

1. Волинь
2. Закарпаття
3. Географія подій визвольної війни 1648 – 1654 рр.
4. Боспорське царство.
5. Територіальний поділ України в роки нацистської окупації.

ВАРІАНТ 4

Позначте на карті наступні території

1. Поділля
2. Буковина
3. Українські землі після поділів Польщі в кінці XVIII ст.
4. Гетьманщина та її столиці.
5. Сучасна політико-адміністративна карта України

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Історична географія пов'язана з:

- А) математикою;
- Б) філософією;
- В) топонімікою.

Послідовний хід розвитку виробництва, а також зміни в їхній просторовій структурі вивчає:

- А) історична фізична географія;
- Б) історична політична географія;
- В) історична економічна географія.

Соціальний склад суспільства, взаємовідносини різних суспільних груп впродовж історичного минулого вивчає:

- А)) історична політична географія;
- Б) історична соціальна географія;
- В) історична економічна географія.

Джерелами історичної географії є дані:

- А) мовознавства;
- Б) математики;
- В) філософії.

Історико-географічні аспекти розвитку матеріальної і духовної культури вивчає:

- А) історична політична географія;
- Б) історична соціальна географія;
- В) історична культурна географія.

Вивченням політичної карти, кордонів держав і державного устрою займається:

- А) історична політична географія;
- Б) історична соціальна географія;
- В) історична культурна географія.

Відображення території у картографічних творах – це:

- А) картографічний метод;
- Б) предмет історії картографії;
- В) історична картографія.

Вивчає особливості географічної ситуації на різних історичних зрізах:

- А) історична географія;
- Б) картографічний метод;
- В) історична картографія.

Займається розробленням і створенням історичних карт:

- А) історія картографії;
- Б) географія;
- В) історична картографія.

З метою розмежування історичної географії від географічної галузі, її називають:

- А) ретроспективна географія;
- Б) історія;
- В) географія.

Історичним документом, який може бути закладений в основу вивчення законів розвитку картографічної сфери діяльності суспільства, є:

- А) карта;
- Б) історична географія;
- В) картографічний метод.

Існування української нації та наявність автора картографічного твору за національною належністю є необхідною умовою для характеристики:

- А) історії української картографії;
- Б) історії картографії;
- В) історичної географії.

Діяльність державної картографо-геодезичної служби є неодмінною умовою функціонування:

- А) історії української картографії;
- Б) історії картографії;
- В) історичної географії.

Над дослідженнями з історичної географії працюють:

- А) історики і географи;
- Б) історики;
- В) географи.

Внаслідок приєднання відкритих земель, об'єднанням чи розпадом держав, на політичній карті відбуваються:

- А) кількісні зміни;
- Б) якісні зміни;
- В) негативні зміни.

Розвитком суспільно-політичного становища, виникненням політичних союзів і організацій, набуттям державного суверенітету, на політичній карті зумовлюються:

- А) кількісні зміни;

- Б) якісні зміни;
- В) негативні зміни.

Основним об'єктом політико-географічних досліджень є:

- А) історична географія;
- Б) карта;
- В) держава.

Географічна наука про територіальні особливості політичних об'єктів, процесів і явищ:

- А) історична географія;
- Б) політична географія;
- В) геополітика.

Прикладна дисципліна на стику географії, політології і політики, яка вивчає різні аспекти політичної діяльності:

- А) історична географія;
- Б) політична географія;
- В) геополітика.

Параметри, співвідношення, розміщення і закономірності змін території впродовж історичного часу:

- А) предмет історичної географії;
- Б) об'єкт історичної географії;
- В) картографічний метод.

Територіально-політична система із складною просторовою і функціональною організацією:

- А) держава;
- Б) політична карта;

В) геополітика.

Відображає держави, національно-визвольні рухи, міжнародні організації, їхній склад і розміщення:

А) економічна карта;

Б) політична карта;

В) держава.

В основі політико-географічного розташування держави є:

А) територіальні відношення;

Б) геополітичні відношення;

В) політична карта.

В основі геополітичного розташування держави є:

А) територіальні відношення;

Б) геополітичні відношення;

В) політична карта.

Змоделювати географічну ситуацію на різних історичних зрізах і, водночас, показати зміни в розвитку географічних об'єктів дає змогу:

А) метод історико-географічного районування;

Б) метод історико-географічних зрізів;

В) картографічний метод.

Відображає держави, національно-визвольні рухи, міжнародні організації, їхній склад і розміщення:

А) економічна карта;

Б) політична карта;

До складу ГУАМ входять:

- А) Грузія, Узбекистан, Америка, Москва;
- Б) Грузія, Україна, Америка, Молдова;
- В) Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова.

Елементи природно-географічного та суспільно-географічного середовищ – це

- А) предмет історичної географії;
- Б) об'єкт історичної географії;
- В) картографічний метод.

Для розмежування історичної географії як СІД від історичної географії як географічної галузі знань введено термін

- А) історична географія;
- Б) ретроспективна географії;
- В) археографія.

Географічна наука про територіальні особливості політичних об'єктів, процесів і явищ:

- А) історична географія;
- Б) політична географія;
- В) геополітика.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Атлас – систематизоване, цілісне зібрання карт за певною програмою.

Географічна карта – узагальнене, зменшене зображення земної поверхні на площині, виконане в певному масштабі за допомогою умовних знаків.

Гідроніміка – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає походження назв річок, водойм та озер.

Етнографічне картографування – складання карт, які відображають процеси українського національного відродження.

Історична географія розселення та населених пунктів – галузь знань, яка вивчає історичні процеси заселення та формування мережі населених пунктів.

Історична демогеографія – наука про соціально-економічні, політичні та національно-територіальні проблеми, зайнятість та розселення населення.

Історична етногеографія – галузь знань, яка вивчає територіальну організацію етнонаціональної сфери на різних історичних етапах та її динаміку впродовж історичного часу.

Історична картографія – наук про відображення історичних подій на географічних картах, методи їх відображення, відтворення та використання карт.

Історична політична географія – галузь знань, яка вивчає історичні зміни державних територій, кордонів, столиць, територіально-адміністративного устрою.

Історична соціально-економічна географія – галузь знань, яка вивчає історичні форми територіальної організації соціальної сфери та господарства.

Карта – зменшене умовне зображення земної поверхні на площині.

Карти-портолани – навігаційні карти.

Картографічний метод – дає змогу змоделювати географічну ситуацію на історичних зрізах і відобразити ситуацію діахронічно, тобто показати зміни в

розвитку географічних об'єктів упродовж історичних періодів.

Картознавство – наука, яка вивчає зміст і властивості карт, їх види, розвиток, використання.

Метод діахронічного аналізу – відстеження впродовж усього історичного часу, або тривалого часу його еволюції, якогось географічного об'єкта чи компонента (державних кордонів, адміністративно-територіального устрою тощо).

Метод історико-географічних зрізів – реконструкція на конкретний час конкретного періоду географічної ситуації в одній із сфер (політичній, економічній, релігійній тощо), яку описують науковою мовою та моделюють на відповідних картах.

Метод історико-географічної періодизації – виділення часових проміжків у розвитку географічних об'єктів чи їхніх поєднань, які характеризуються подібністю умов, відносною одноманітністю та стабільністю.

Метод історико-географічного районування – допомагає у формуванні історико-географічних районів, розкриває відмінності їхнього історико-географічного розвитку.

Метод порівняння в історичній географії – здійснення історико-географічного порівняння з урахуванням часових особливостей та географічних масштабів й регіональних особливостей.

Метод типології в історичній географії – здійснення історико-географічної типології з урахуванням часових особливостей та географічних масштабів й регіональних особливостей.

Ономатологія – галузь знань, яка досліджує походження історичних назв.

Політична карта світу – це географічна карта світу, на якій позначено територіально-політичний поділ світу, материків або великих географічних регіонів.

Політична географія – це наукова галузь, яка вивчає територіальну організацію політичних явищ і процесів.

Ретроспективна географія – поняття, запропоноване з метою розмежування історичної географії від географічної галузі та від спеціальної історичної

дисципліни.

Соціально-економічне картографування – складання карт, об'єктами яких є політико-адміністративний устрій, населені пункти, шляхи сполучення, людність та етнічний склад населення, промисловість, сільське господарство.

Топографічне картографування – великомасштабне складання карт, що дають точне зображення місцевості.

Топоніміка – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає походження назв населених пунктів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Анучин В.А. Географический фактор в развитии общества / В.А. Анучин. – М., 1982.
2. Атлас України і сумежних країв / За ред. В. Кубійовича. – Львів, 1937.
3. Багалій Д. Історія Слобідської України / Д. Багалій. – Харків, 1918.
4. Балабушевич Т.А. Територіальні межі правобережних полків (друга половина XVI – початок XVIII ст.) / Т.А. Балабушевич // Проблеми історичної географії України.: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 23–32.
5. Боплан Гійом. Опис України // Жовтень. – 1981. – №4.
6. Брайчевський М. Біля джерела слов'янської державності / М. Брайчевський. – К., 1964.
7. Географічна енциклопедія України. – Т.1. – К., 1989. – С. 44–48, 247.
8. Географічний фактор в історичному процесі. – К., 1990.
9. Голубуцький В.В. Запорозьке козацтво / В.В. Голубуцький. – К.: Вища школа, 1994.
10. Грабовецький В.В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. – К., 1972.
11. Грабовецький В.В. Гуцульщина XV – XIX ст.: Історичний нарис / В.В. Грабовецький. – Львів: Вища школа, 1982. – С. 55–64, 92–102.
12. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський. – Львів: Світ, 1991. – Ч. III–V.
13. Гуржій О.І. До питання про кількість та етнічний склад населення України в другій половині XVII ст. / О.І. Гуржій // УІЖ. – 1993. – № 4–6. – С. 43–49.
14. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М.С. Дністрянський. – Львів: Світ, 1992. – С.36–53.
15. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі / М.С.

Дністрянський. – Львів, 2000.

16. Дністрянський М. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики / М.С. Дністрянський. – Львів, 2006.
17. Дністрянський М. Україна на карті світу / М.С. Дністрянський // Дзвін. – №2. – 1999.
18. Дністрянський М. Історія формування українсько-білоруського державного кордону в контексті етнополітичних проблем / М.С. Дністрянський // Картографія та історія України: Збірник наукових праць. – Львів, Київ, Нью-Йорк, 2000.
19. Дністрянський М. Вступ до історичної географії України: Цикл лекцій / М.С. Дністрянський. – Львів, 2007. – 44 с.
20. Жекулин В.С. Историческая география: предмет и методы / В.С. Жекулин. – Л., 1981. – 223 с.
21. Жупанський Я. Географічні відомості і географія в Україні в давні часи / Я. Жупанський. – Чернівці, 1992.
22. Жупанський Я. Історія географії в Україні / Я. Жупанський. – К., 2006.
23. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства / Я. Жупанський, В. Круль // Краєзнавство. – 1994.– № 1–2.
24. Заставний Ф. Географія України / Ф. Заставний. – Львів, 1990.
25. Заставний Ф. Демографічні втрати України. Голодомори, війни, еміграції / Ф. Заставний. – Львів, 2003.
26. Ковальчук І. Історико-географічний аналіз і синтез: суть, завдання, проблеми, перспективи / І. Ковальчук // Історичне картознавство України. Збірник наукових праць. – Львів, 2003.
27. Козловський А. Встановлення українсько-польського кордону (1941 – 1951 рр.) / А. Козловський. – Львів, 1998.
28. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. / О. Компан. – К., 1963.
29. Копчак В.П., Копчак С.И. Население Закарпатья за 100 лет (1870 – 1970 рр.) / В.П. Копчак, С.И. Копчак. – Львов, 1977.

30. Кордт В. Матеріали до історії картографії / В. Кордт. – К., 1931.
31. Кордуба М. Територія і населення України / М. Кордуба. – Відень, 1918.
32. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? / М. Кордуба. – Львів, 1938.
33. Крикун Н. Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV – XVIII вв. / Н. Крикун. – К., 1992.
34. Крип'якевич І. Адміністративний устрій України 1648–1654 рр. / І. Крип'якевич // Історичні джерела та їх використання. – К., 1966. – С. 123–127.
35. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990.
36. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. ХХ ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатович, З. Стефанів. – 4-те вид. змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.
37. Круль В. Ретроспективна географія поселень Західної України / В. Круль. – Чернівці, 2004.
38. Круль В. Історична географія Західної України: конспект лекцій / В. Круль. – Чернівці, 1999.
39. Лаврів П. Історія Південно-Східної України / П. Лаврів. – Львів, 1992.
40. Лящук Б. Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій / Б. Лящук. – К., 1993.
41. Мазурок О. Города западноукраинских земель эпохи империализма / О. Мазурок. – Львов, 1990.
42. Проблеми історичної географії України. – К., 1991.
43. Рудницький С. Огляд національної території України / С. Рудницький. – Берлін, 1923.
44. Рудницький С. Основи земле знання України / С. Рудницький. – Т.2. Антропогеографія. – Ужгород, 1926.
45. Рудницький С. Про становище історичної географії в системі сучасного земле знання / С. Рудницький. – Лейпциг, 1925.
46. Сергійчук В. Етнічні межі та державний кордон України / В. Сергійчук. – К., 2000.
47. Сіреджук П. Першовитоки. Нариси історії заселення Заліщанщини від

- найдавніших часів до наших днів / П. Сіреджук. – К., 1994.
48. Словник гідронімів України. – К., 1979.
49. Смолій В. Як і коли почала формуватися українська нація / В. Смолій. – К., 1991.
50. Сосса Р. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. Короткий нарис / Р. Сосса. – К., 2000.
51. Сосса Р. Історія картографування території України / Р. Сосса. – К., 2007.
52. Стельмах Г. Історичний розвиток сільських поселень на Україні / Г. Стельмах. – К., 1964.
53. Україна на стародавніх картах. – Львів, 2004.
54. Український історико-географічний збірник. – Вип. 1,2. – К., 1972.
55. Худаш М., Демчик М. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів / М. Худаш, М. Демчик. – К., 1991.
56. Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів, 2001.
57. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків / Д. Яворницький. – В 3-х т. – К., 1990.
58. Янко М. Топонімічний словник-довідник Української РСР / М. Янко. – К., 1973.
59. Яцунский В. Историческая география. История ее возникновения и развития в в XIV – XVII вв. / В. Яцунский. – М., 1955.

Для нотаток

Стефанюк Галина Василівна

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Навчально-методичний посібник

Для студентів Інституту історії і політології

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2012

УДК 930 (093)

ББК 63.2